

Gabriel ANDREESCU, Smaranda ENACHE

Raport privind exercițiul drepturilor lingvistice ale ceangăilor maghiari din Moldova*

I. Evoluția cadrului legislativ relevant pentru exercițiul drepturilor lingvistice

1. Resursele normative relevante pentru protecția identității ceangăilor

Începând cu anul 2000, protecția minorităților lingvistice din România se sprijină pe două tipuri de resurse normative: legislația de combatere a discriminării, care are în centru O.G. nr. 137/2000¹, la care se adaugă reglementările altor piese legislative²; sistemul de protecție a minorităților naționale, cu prevederi sectoriale în Legea învățământului, Legea administrației locale, legile electorale. În România, au fost recunoscute drept „minorități naționale” comunitățile numeric inferioare în raport cu majoritatea care au o prezență istorică pe teritoriul țării³.

* Acest raport de evaluare a situației actuale a respectării drepturilor lingvistice ale persoanelor aparținând comunității maghiarilor ceangăi din Moldova a fost elaborat la solicitarea dlui Csaba Sógor, membru al Parlamentului European, de către Liga Pro Europa și Centrul de Studii Internaționale, ambele organizații neguvernamentale din România. În urmă cu zece ani, aceiași autori, Gabriel Andreescu și Smaranda Enache, elaboraseră sub egida Asociației pentru apărarea drepturilor omului din România - Comitetul Helsinki și a Ligii Pro Europa „Raportul asupra situației ceangăilor din Moldova. Problema ceangăilor maghiari”. Prezenta cercetare are ca reper și adoptarea de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, în anul 2000, a Recomandării 1521 privind cultura minorității ceangăilor din România, având-o ca Raportor pe deputata finlandeză Tytti Isohookana-Asunmaa. Prezentul raport, finalizat la patru ani de la accesarea României în Uniunea Europeană, își propune să întreprindă o evaluare a situației respectării drepturilor lingvistice ale minorității ceangăilor maghiari din Moldova, prin prisma evoluției legislative și instituționale, precum și a politicilor publice educaționale din România și să consemneze în ce măsură recomandările acestora au fost puse în aplicare.

¹ Republicată în temeiul art. IV din Legea nr. 324/2006 pentru modificarea și completarea O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare (M.Of. nr. 626 din 20 iulie 2006), dându-se textelor o nouă numerotare.

² Codul muncii - Legea nr. 53/2003, Legea nr. 76/2002 privind sistemul asigurărilor pentru șomaj și stimularea ocupării forței de muncă; Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse între femei și bărbați; Legea audiovizualului nr. 504/2002; O.U.G. nr. 67/2007 privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femei în cadrul schemelor profesionale de securitate socială; O.U.G. nr. 61/2008 privind implementarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați în ceea ce privește accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii; Legea educației naționale; Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap; Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului; Legea nr. 47/2006 privind sistemul național de asistență socială ș.a.

³ În termenii art. 2 al proiectului de lege privind statutul minorităților naționale din România, acestea reprezintă „factori constitutivi ai statului român”. Astăzi, sunt recunoscute 19 minorități naționale care au reprezentanți în Consiliul Minorităților Naționale.

În ce privește tradițiile învățământului românesc în domeniul limbii de educație a minorităților naționale, acestea au fost stabilite în perioada antebelică și apoi stabilizate prin Statutul Naționalităților din 1948, care garanta educația în limba maternă la orice nivel, dreptul elevilor de a da examenele în limba maternă, înființarea de catedre la nivel universitar în întregime în limba naționalităților. Formal, legile învățământului adoptate după 1948 au respectat principiile Statutului Naționalităților⁴, însă regimul național-comunist al lui Nicolae Ceaușescu a încălcat legislația și a afectat în special învățământul în limba maghiară, transformând școlile tradiționale maghiare în școli mixte, reducând proporția claselor în limba maghiară, repartizând absolvenții maghiari în ținuturile românești și eliminând orice manifestare maghiară în școli. În cadrul acestei politici cu scopuri asimilaționiste a fost eliminată și educația în limba maghiară pentru ceangăi.

Constituția adoptată în decembrie 1991 a asigurat un cadru favorabil drepturilor minorităților și, ca urmare, a susținerii limbilor minoritare. Legea fundamentală a stipulat nu doar protecția, ci și dezvoltarea *dreptului la identitate*: „(1) Statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase” (art. 6). Formularea *dreptului la educație* permitea legii ordinare să introducă prevederi cât de largi: „(3) Dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba maternă și dreptul de a putea fi instruite în această limbă sunt garantate; modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege” (art. 32)⁵.

Prima schimbare legislativă în domeniul educației după prăbușirea regimului comunist, din 1995, a coborât totuși standardele existente în domeniul învățământului prin două categorii de prevederi: cele care pretindeau că promovează „interesele” majorității, în timp ce impuneau obligații menite să afecteze minoritățile fără ca acestea să fie justificate de „nevoi” ale majorității și cele care *per se* reprezentau restricții aduse educației în limba maternă⁶, deși exercitarea drepturilor recunoscute de legislația anterioară corespundeau unor nevoi și nu aduceau prejudicii majorității⁷. Protestele comunității maghiare au determinat Ministerul Educației să amâne punerea în aplicare a legii din 1995, iar prin intrarea la guvernare a UDMR în 1996, alături de coaliția de partide care a câștigat alegerile în toamna anului 1996, legislația a fost schimbată în sensul doleanțelor comunității maghiare⁸.

Evoluția pozitivă la nivel normativ, ca și a aplicării ei, din domeniul drepturilor lingvistice ale minorităților din România între 1995 și 2001 a avut o excepție: cazul ceangăilor din județul Bacău, regiune în care această comunitate fusese supusă unui îndelungat proces de asimilare, spontană sub anumite aspecte și în anumite perioade de timp, dar forțată în ultimele decenii. Conform Raportului din anul 2001, rezultat al investigațiilor Ligii Pro Europa și

⁴ Francesco Capotorti a citat pozitiv, în studiul său privitor la minoritățile naționale, mai multe prevederi ale Legii învățământului din 1968.

⁵ Legislația minorităților naționale în domeniul educației nu se referă la maghiari, ci la orice minoritate națională. Crearea instituțiilor de învățământ în limba maternă se face însă la cerere, conform nevoilor fiecărei minorități naționale.

⁶ Astfel, era eliminată posibilitatea ținerii examenelor în limba maternă.

⁷ G. Andreescu, R. Weber, *Evoluția concepției UDMR privind drepturile minorității maghiare*, Centrul pentru Drepturile Omului, București, 1996, p. 29.

⁸ Nu s-a răspuns cererii comunității maghiare de a avea universități de stat în limba maternă – ci numai facultăți și secții – asigurându-se posibilitatea universităților private.

APADOR-CH, ceangăii maghiari suportau presiuni și hărțuiri dacă își afirmau identitatea maghiară și li se refuza ținerea slujbelor în limba maternă. În ciuda cererilor repetate, copiii maghiari nu puteau să studieze limba maghiară, un motiv special de preocupare fiind supunerea copiilor la intimidări cu posibile consecințe traumatice⁹.

2. Ocazia pierdută la ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare

Ceangăii maghiari sunt o comunitate istorică, iar acest lucru ar fi îndreptățit recunoașterea lor drept minoritate națională. Este de notat în acest sens opinia Comitetului consultativ al Convenției-cadru (avizul adoptat la data de 6 aprilie 2001): „În timpul vizitei sale în România și în lumina diferitelor informații care i-au parvenit, Comitetul consultativ a putut constata un viu interes, din partea anumitor reprezentanți ai comunității ceangăilor, pentru măsurile luate de stat în favoarea minorităților. Comitetul consultativ este de părere că, având în vedere prezența istorică a ceangăilor în România și a elementelor specifice ale identității lor, autoritățile române ar trebui să considere extinderea Convenției-cadru la persoanele care s-au declarat aparținând acestei comunități și de a examina această chestiune în consultare cu reprezentanții ceangăilor”¹⁰.

Până în acest moment nu s-a realizat însă o mobilizare a comunității care să fi dus la o cerere privind recunoașterea ei ca minoritate națională¹¹. Ca minoritate etnică sau/și lingvistică, minoritatea ceangăilor (maghiari) nu este îndreptățită să primească vreun sprijin de la stat pentru desfășurarea educației elevilor ceangăi în limba maternă și nici studierea acesteia. În același timp, autoritățile statului ori alți actori privați nu au dreptul să împiedice ținerea unor cursuri de limbă maghiară de cei care o doresc pentru copiii ceangăi care o cer.

În momentul în care ceangăii maghiari se declară parte a minorității maghiare¹², ei se bucură de dreptul de a beneficia de utilizarea limbii maghiare în învățământ, ca limbă de educație sau dreptul la învățarea acesteia. Autoritățile au obligația să accepte opinia ceangăilor asupra identității lor, de a fi parte a comunității maghiare din România, autoidentificarea fiind un principiu fundamental. Întrucât sistemul normativ este atât de precis, doar o lipsă de clarificare, inclusiv în cadrul ceangăilor din regiunea Bacăului explică faptul că atâta timp instituțiile de la fața locului au adus atingere, în moduri care se pot proba ușor, drepturilor garantate prin prevederi constituționale și legislative¹³. Evoluțiile mai noi arată,

⁹ G. Andreescu, S. Enache, Raport asupra ceangăilor din Moldova. Problema ceangăilor maghiari, în *Altera* nr. 17/18, anul VII, 2002, p. 102.

¹⁰ G. Andreescu, Avizul privind România al Comitetului Consultativ al Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, în *Revista Română de Drepturile Omului* nr. 24/2002, p. 41.

¹¹ În 2004 au fost recunoscute două „noi” minorități naționale: rutenii și macedonenii.

¹² Așa cum sunt, spre exemplu, șvabii parte ai comunității germane.

¹³ Conform Codului penal, abuzul în serviciu contra intereselor persoanelor se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani (art. 246); abuzul în serviciu prin îngrădirea unor drepturi se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani (art. 247); abuzul în serviciu contra intereselor publice, cu închisoare de la 6 luni la 5 ani (art. 248); abuzul în serviciu în forma calificată, cu închisoare de la 5 la 15 ani și interzicerea unor drepturi. Neglijența în serviciu se pedepsește cu închisoare de la o lună la 2 ani sau cu amendă (art. 249); purtarea abuzivă, cu închisoare de la o lună la un an sau cu amendă; amenințarea săvârșită de către un funcționar public, cu închisoare de la 6 luni la 2 ani sau cu amendă (art. 250).

într-adevăr, ameliorări în ceea ce privește studiul limbii maghiare de elevii ai căror părinți o solicită. Standardele de comportament instituțional nu au fost însă atinse.

Cum arătăm, sistemul legislativ românesc nu a conținut prevederi care să asigure perpetuarea limbii materne a unor comunități care nu au statut de minoritate națională. Repararea acestei nevoi putea fi oferită de adoptarea, de către România, a Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare. Preambulul Cartei exprimă preocuparea și filosofia acestui instrument: „protecția limbilor regionale sau minoritare istorice din Europa, dintre care unele riscă, în decursul timpului, să dispară, contribuie la dezvoltarea tradițiilor și a bogăției culturale a Europei”. Din perspectiva Cartei, dreptul de a practica o limbă regională sau minoritară în viața privată și publică ar reprezenta „un drept imprescriptibil”.

Având în vedere numărul persoanelor care vorbesc dialectele ceangăești și caracterul tradițional al comunităților din regiunile Bacăului și ale orașului Roman, dialectele amintite cu caracter minoritar și regional corespund exact subiectului Cartei europene. Dialectele ceangăești constituie o realitate istorică prețioasă în sine. Instrumentul adoptat de Consiliul Europei în anul 1992 este prin esență un instrument de protecție a limbilor, văzute asemenea unor specii rare ori vechi artefacte umane. În sensul Cartei, miza nu constă în menținerea limbii maghiare moderne în regiunea Moldovei¹⁴, ci în salvarea unor astfel de forme ale maghiarei medievale, fapt care nu se va reuși mult timp fără cuplarea eforturilor statului cu cele ale ceangăilor înșiși. Ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare oferea României o bună ocazie pentru aderarea la perspectiva dusă prin Cartă. Din felul în care alegeau din meniul oferit de Cartă, autoritățile românești ar fi demonstrat asumarea valorilor și spiritului european care cer Statului român nu doar să aibă o politică de recunoaștere a dialectelor ceangăești, ci să încurajeze utilizarea lor.

Ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare s-a făcut, după ani de zile de la semnare, prin Legea nr. 282/2007¹⁵. Conform art. 2 al legii, prevederile Cartei europene se aplică următoarelor limbi minoritare folosite pe teritoriul României: a) limba albaneză; b) limba armeană; c) limba bulgară; d) limba cehă; e) limba croată; f) limba germană; g) limba greacă; h) limba italiană; i) limba idiș; j) limba macedoneană; k) limba maghiară; l) limba poloneză; m) limba romani; n) limba rusă; o) limba ruteană; p) limba sârbă; q) limba slovacă; r) limba tătară; s) limba turcă; ș) limba ucraineană. Cu alte cuvinte, așa cum o spune și art. 3, au fost avute în vedere exclusiv limbile minorităților naționale care se bucurau anterior de propriul lor sistem de protecție. Conform art. 7 al Legii nr. 282/2007, „Prin sintagma zonă în cadrul căreia o limbă regională sau minoritară este folosită se înțeleg unitățile administrativ-teritoriale în care o limbă regională sau minoritară este folosită de cel puțin 20% din numărul locuitorilor acelei unități administrativ-teritoriale”. Se regăsește, prin urmare, exact cadrul definit prin Legea administrației publice locale.

În acest fel, ratificarea instrumentului european s-a făcut în litera, dar contrar spiritului lui. Actul aderării României la Cartă nu are absolut nicio relevanță pentru situația limbilor minoritare sau regionale din țară, întrucât se pliază strict peste situația existentă la data adoptării legii de ratificare. Printre victime, dialectele ceangăești, care se vor afla sub dubla presiune, a tendințelor asimilaționiste spre maghiarizare (maghiara modernă) sau românzare.

¹⁴ Aceasta răspunde în schimb intereselor minoritarilor.

¹⁵ M.Of. nr. 752 din 6 noiembrie 2007.

II. Evaluarea situației actuale a accesului la învățarea limbii materne în județul Bacău

1. Date privind situația demografică din județul Bacău

Datele statistice ale recensământului din 2002 relevă faptul că din totalul populației României de 21.680.974 persoane, minoritatea maghiară numără 1.431.807 persoane (6,60%). Cât privește numărul total al persoanelor care au declarat limba maternă maghiară, acesta este de 1.443.970 (6,66%) persoane. La nivelul județului Bacău, datele recensământului din 2002 înregistrează că din totalul populației de 706.623 persoane, s-au declarat de etnie maghiară 4.317 persoane, iar un număr de 796 persoane s-au declarat ceangăi și un număr de 4.564 persoane ca vorbitori de limbă maghiară.

Pe de altă parte, Asociația Maghiarilor Ceangăi din Moldova (AMCM), cu sediul în Bacău, susține faptul că totalul persoanelor aparținând comunității ceangăilor este de 243.000, iar situația cunoașterii limbii maghiare este următoarea:

- 181.000 nu cunosc deloc limba maghiară;
- 53.000 persoane adulte cunosc sau vorbesc încă limba maghiară;
- 9.000 copii vorbesc sau înțeleg limba maghiară.

Estimări ale unor autorități locale, cum ar fi primarul comunei Fărăoani, dl. Adrian Solomon, indică numărul persoanelor „care doresc să-și păstreze identitatea” la cca 100.000.

Datele oficiale ale recensământului, frecvent invocate drept contraargument la pledoaria pentru respectarea drepturilor lingvistice ale maghiarilor ceangăi, sunt nesigure. Recensământul din 2002, ca de altfel nici cel anterior din 1992, nu oferea condiții și garanții suficiente pentru declararea liberă a apartenenței etnice. Mai mult, formularul de recensământ nu conține niciun fel de întrebări care să poată aduce informații complete asupra limbilor vorbite în familie sau a limbilor cunoscute, ceea ce ar oferi un tablou mai obiectiv al situației lingvistice din zonă, înregistrând și incidența celei de-a doua limbi. În condițiile în care limba maghiară ca limbă maternă a involuat la starea de diglosie, un recensământ credibil ar trebui conceput astfel încât să dea seama și de acest fenomen.

Situația actuală a comunității maghiarilor ceangăi din Moldova este consecința directă a îndelungatei perioade de opresiune la care au fost supuși. Un moment deosebit în recunoașterea oficială de către Statul român a politicii de asimilare forțată practică împotriva maghiarilor ceangăi din Moldova este reflectat în Raportul Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România prezentat de Președintele României dl Traian Băsescu în fața Parlamentului României la 18 decembrie 2006: „Politica de asimilare a regimului comunist a avut consecințe dramatice și asupra situației ceangăilor din Moldova, comunitate formată din aproximativ 60.000 de persoane cunoscătoare de limbă maghiară în cadrul romano-catolicilor din județele Neamț și Bacău. Primele încercări de asimilare forțată a ceangăilor datează din perioada interbelică, Biserica Catolică asumându-și un rol important în acest proces. Facilitarea pierderii identității lingvistice a ceangăilor i-a permis Bisericii Catolice oprirea asimilării acestora în Biserica Ortodoxă (ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștrii - Serviciul Special de Informații, dosar nr. 63/1942, ff. 3-6.). Ca urmare a acestor politici, ceangăii nu au beneficiat de slujbe religioase și educație în limba maternă. În cadrul ofensivei împotriva cultelor, Partidul Muncitoresc Român s-a folosit de Uniunea Populară Maghiară, facilitând înființarea, începând cu 1948, a unei rețele de aproape 40 școli cu predare în limba maghiară în regiunile locuite de ceangăi, acestea având menirea să slăbească

influența Bisericii în cadrul comunității. Școlile au fost închise treptat în perioada 1953-1958. În anii 1970-1980, în contextul accelerării procesului de asimilare, ceangăii care s-au declarat maghiari au fost persecutați de organele de miliție și de Securitate”.

Suprimarea timp de peste 40 de ani a dreptului la utilizarea limbii materne și interzicerea predării limbii materne maghiare a avut consecințe dramatice. Limba maternă maghiară a ajuns să fie percepută de tot mai mulți maghiari ceangăi ca o parte revolută a identității. În schimb, apartenența la cultul romano-catolic a devenit factorul de identificare major, ceea ce este de înțeles, de vreme ce limba a devenit „ilegală”, în timp ce apartenența religioasă este „legală”, biserica romano-catolică, în plin avânt, construind chiar și în perioada comunistă un număr impresionant de biserici, case parohiale, clădiri și unități de învățământ, cu sprijin substanțial de la stat.

2. Poziția autorităților de stat și a administrației publice locale

2.1. Instituția Prefectului

Echipa de evaluare a Ligii Pro Europa s-a deplasat la sediul Instituției Prefectului Județului Bacău la data de 14 octombrie 2010 și a avut o întrevedere cu dl prefect Constantin Scripăți.

Din discuție a reieșit că și după zece ani Instituția Prefectului este promotoarea unei politici oficiale eronate față de minoritatea ceangăilor maghiari, consemnată și în Raportul nostru din 2001, luând ca fundament pentru tratarea acestei probleme nu legislația în vigoare, ci axioma originii românești a ceangăilor și implicit a inexistenței ceangăilor de limbă maghiară. Ca urmare, pentru Instituția Prefectului Județului Bacău, orice solicitări de învățare a limbii materne maghiare de către cei care își exprimă această doleanță este catalogată ca rezultat al manipulării Uniunii Democratice Maghiare din România și reprezintă interesele Statului Ungar.

Această poziție este cu atât mai surprinzătoare cu cât ea este ulterioară *Raportului privind analiza dictaturii comuniste în România* și nu ține cont nici de evoluția cadrului legislativ de protecție a minorităților din România. Cu atât mai puțin este în armonie cu concluziile întâlnirii la nivel înalt de la Bacău din data de 11 aprilie 2008 a Președintelui Camerei Deputaților din Parlamentul României, dl Bogdan Olteanu și Președinta Parlamentului Ungar, dna Katalin Szili, dedicată expres intensificării colaborării dintre cele două țări pentru ameliorarea situației ceangăilor maghiari. În acest context, nu este de mirare că Prefectura Bacău, care „este reprezentantul Guvernului pe plan local”¹⁶, nu a întreprins nici un fel de măsuri pentru a garanta exercitarea dreptului de învățare a limbii materne¹⁷.

Prefectura județului Bacău nu a inițiat nici evaluări pentru analizarea necesarului educațional sau pentru a analiza modul de desfășurare a învățământului în limba maternă maghiară. Prefectura nu promovează dialogul cu reprezentanții maghiarilor ceangăi, ignorând practic activitatea AMCM. Față de poziția exprimată cu zece ani în urmă, Prefectura Bacău a pierdut din înverșunarea antimaghiară, ceea ce este un progres, dar nu a întreprins nicio

¹⁶ Art. 1 din Legea nr. 340/2004 privind prefectul și instituția prefectului, republicată.

¹⁷ Garantat în art. 32 alin. (3) din Constituția României și art. 118 și urm. din Legea învățământului nr. 84/1995, republicată.

măsură concretă pentru punerea în practică a prevederilor Recomandării 1521/2001 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei.

Nici Primăria Bacău nu manifestă vreun interes față de comunitatea ceangăilor maghiari. Efortul de promovare a culturii ceangăilor și a limbii maghiare în capitala județului, Bacău, este inexistent. Propunerile venite din partea AMCM privind înființarea unui centru cultural și educațional, dotat cu bibliotecă, inițierea unor manifestări culturale ale comunității ceangăilor maghiari nu s-au bucurat de susținere nici la nivelul municipalității, nici al județului, deși în Bacău trăiesc cca 20.000 de ceangăi vorbitori de limba maghiară.

Prevederile Recomandării 1521/2001 nu sunt cunoscute și cu atât mai puțin pot fi puse în practică la nivelul Instituției Prefectului și al Municipalității.

2.2. Inspectoratul Școlar Județean

Inspectoratul Școlar al Județului Bacău este responsabil pentru implementarea prevederilor Legii învățământului nr. 84/1995. În lumina legii, dreptul de a învăța limba maternă în învățământul public (de stat) este garantat în art. 118 și urm., prevăzând că: „Persoanele aparținând minorităților naționale au dreptul să studieze și să se instruiască în limba maternă la toate nivelurile și formele de învățământ, precum și la tipurile de învățământ pentru care există o cerere suficientă, în condițiile legii”.

La nivelul IȘJ Bacău nu există statistici, ci doar date vagi și contradictorii privind cererile de învățare a limbii materne maghiare.

Față de anul 2001, s-a înregistrat totuși un progres substanțial în autorizarea predării limbii materne maghiare în învățământul de stat și în unitățile extrașcolare. Dacă în anul 2001 pe raza de jurisdicție a IȘJ Bacău funcționau grupe de limba maghiară în numai două localități (Cleja și Pustiana), în cadrul programului extrașcolar, în 2010 numărul localităților atinge cifra de 24, din care predarea în școlile de stat se realizează în 17 localități, iar predarea în unități extrașcolare în 24 localități (în unele localități există ambele forme). IȘJ a autorizat predarea limbii maghiare ca limbă maternă în 3 ore săptămânal, sub numărul de ore alocate în mod curent predării limbii materne.

Totuși, unele disfuncții persistă. Deși în anul 2010 un număr de 19 părinți și-au exprimat dorința de a li se oferi copiilor lor posibilitatea învățării limbii materne maghiare în cadrul Școlii de Arte și Meserii din comuna Luizi-Călugăra, IȘJ nu a intervenit pentru satisfacerea acestor cereri, transferând decizia conducerii respectivei unități de învățământ de stat. Cum direcțiunea școlii vizate a pretextat respingerea cererilor prin opoziția manifestată de grupuri „spontane de părinți” care se opun predării în școală a limbii maghiare ca limbă maternă, IȘJ a cedat, în defavoarea aplicării prevederilor legale. Inspectorul general dl Florin Lazăr a susținut în fața echipei de evaluare că în unele cazuri, prevederile legale nu pot fi aplicate dacă există opoziția altor părinți sau a reprezentanților bisericii romano-catolice, acest cult fiind cunoscut pentru linia sa oficială de combatere a folosirii limbii materne maghiare în comunitățile de ceangăi, în continuarea rolului său asimilator din perioada dictaturii Ceaușescu. Inspectorul școlar general a admis existența unor presiuni din partea bisericii romano-catolice, care intervine în procesul de învățământ până la a impune opțiuni curriculare, ceea ce contravine flagrant prevederilor constituționale.

La nivelul IȘJ Bacău, în ciuda complexității situației și a numeroaselor recomandări interne și internaționale, nu s-a efectuat până la ora actuală niciun studiu dedicat evaluării cadrului de predare a limbii materne maghiare, a condițiilor materiale (spații, manuale, mate-

riale didactice) sau a resurselor umane (profesori, institutori) care predau limba minorităților ca limba maternă în județul Bacău.

Inspectoratul Școlar al Județului Bacău nu întreține nici un fel de dialog formal sau informal cu AMCM și nu se consultă cu organizațiile civice sau ale minorităților pentru elaborarea politicilor publice educaționale de pe raza județului. IȘJ nu a putut furniza echipei de evaluare nicio circulară adresată direcțiunii unităților de învățământ de pe raza sa de responsabilitate privind noile prevederi legale care vizează protecția minorităților în România. La fel, nu a putut furniza copii ale unor circulare de îndrumare pe această temă venind din partea ministerului de resort.

Inspectorul școlar responsabil de învățământul în limba minorităților nu cunoaște limba maghiară și, în ciuda bunăvoinței, nu a putut să evalueze concret succesele sau eșecurile înregistrate. Solicitarea AMCM de a avea un inspector școlar care să cunoască limba maghiară a rămas fără ecou. În aceeași logică, inspectorul școlar general dl Florin Lazăr susține că în învățământul din județul Bacău nu s-au semnalat cazuri de discriminare, recunoscând în schimb existența unor zone „sensibile” unde IȘJ a numit cadre de conducere locale care să cunoască specificitățile locale.

Acest criteriu de promovare nu se dovedește nici pe departe infailibil. Spre exemplu, directorul Școlii de Arte și Meserii din comuna Luizi-Călugăra, dl Petre Ciurea s-a pronunțat deschis în fața echipei de evaluatori împotriva permiterii predării limbii materne în școala pe care o conduce. În sprijinul afirmației sale a invocat cazul părinților care, deși solicitaseră în scris să le fie predată copiilor limba maghiară ca limbă maternă, în urma unei ședințe furtunoase organizate la școală, sub presiunea unui grup de părinți organizați într-o opoziție „spontană”, și-au retras cererile. Directorul nu a făcut niciun secret din *partipris*-ul său în favoarea grupului de părinți ostili predării limbii maghiare în școala sa. Ca urmare, directorul nu este un factor de echilibru, dimpotrivă, alimentează opoziția unor „grupuri spontane de părinți indignați” care se manifestă gălăgios în fiecare împrejurare când se discută introducerea predării limbii materne maghiare. Directorul a insistat că părinții sunt foarte indignați și revoltați la ideea că unii elevi ar putea învăța limba maghiară și a susținut că nu există decât solicitări răzlețe, în ciuda celor 26 solicitări expediate pe adresa școlii de 19 părinți, prin curier poștal, după ce fuseseră autentificate la Notariat. În ciuda evidentei lor autenticități, directorul Petre Ciurea susținea că sunt false și au fost smulse cu forța în urma unor promisiuni pecuniare făcute de AMCM unor familii sărace.

Într-un registru total diferit se situează directorul școlii din Sănduleni, unde funcționează grupe de studiu a limbii materne maghiare atât în cadrul școlii de stat, cât și în forma extrașcolară. Directorul a manifestat bunăvoință și a dotat grupele de limbă maghiară cu materiale didactice în urma câștigării unui proiect în comun cu profesoarele care predau maghiara în școala condusă de el. În comunitate, chiar dacă cca 80% din locuitorii satului au doar cunoștințe pasive de limba maghiară, grupele de maghiară sunt apreciate pozitiv atât de celelalte cadre didactice, cât și de autoritățile locale, iar relația cu preotul local este de asemenea lipsită de tensiuni.

În unele comunități în care funcționează ambele forme de învățământ, de stat și extrașcolar, părinții și elevii manifestă uneori preferința frecventării cursurilor extrașcolare.

În alte cazuri (sat Valea Mare, comuna Fărăoani - Forrófalva), unde predarea a început în 2010, orele s-au desfășurat într-o magazie însalubă, care abia cu timpul a devenit utilizabilă. Din acest motiv, învățarea în condiții precare fiind traumatizantă pentru copii, numărul celor care au optat pentru învățarea limbii materne la școala a scăzut drastic, părinții preferând să-și

trimită copiii la unitatea extrașcolară. Directoarea școlii de stat și-a exprimat dezacordul față de predarea limbii materne, dar a ales să respecte legislația în vigoare.

Din discuțiile purtate de echipa de evaluare a reieșit că școala de stat nu este întotdeauna un partener al sistemului extrașcolar, dimpotrivă, unele cadre din sistemul privat au subliniat că mai există profesori din unitățile de stat care îi admonestează pe elevii care frecventează cursurile private și le scad nota la unele materii. Sistemul de stat nu oferă nici posibilitatea însușirii limbii materne în cadrul orelor opționale sau facultative.

Profesorii care predau limba maternă în cadrul învățământului de stat nu sunt titularizați pe post. Dintre cele 40 de cadre care predau limba maghiară în județul Bacău, o singură profesoară din comuna Fundu Răcăciuni a obținut titularizarea pe post.

2.3. Autoritățile administrației publice locale

Primăriile comunelor pe raza cărora se înregistrează cereri de predare a limbii materne maghiare au atitudini și comportamente diferite față de această problemă.

Deși primăriile nu au competența elaborării programelor de învățământ, atitudinea și discursul public al primarilor, secretarilor de primărie și consilierilor locali sunt determinante în privința comportamentului adoptat de conducerile locale ale unităților școlare.

Spre deosebire de atitudinea cvasigenerală de ostilitate față de predarea limbii materne maghiare și hărțuirea persoanelor implicate în rețelele de învățământ privat alternativ, înregistrate în urmă cu zece ani, în prezent se manifestă o paletă a atitudinilor diferite și nuanțate.

Într-o primă categorie s-ar putea menționa primarii și primăriile care sunt favorabile predării limbii materne maghiare pentru doritori și care prin discursul lor public încurajează comunitățile să promoveze respectul alterității și diversității lingvistice, etnice și culturale. Un exemplu în acest sens este primarul comunei Fărăoani, dl Adrian Solomon, preocupat de istoria și tradițiile comunității ceangăilor. Primăria a publicat din resurse proprii o amplă lucrare monografică a comunei Fărăoani, primarul sprijină logistic și material școala și acordă ajutor inclusiv entităților extrașcolare, având o bună colaborare atât cu părinții, și cadrele didactice, cât și cu AMCM. Primăria a dotat laboratorul de limbă maternă cu aparat TV și video, a asigurat zugrăvirea și igienizarea fostei magazii unde se desfășoară cursurile și asigură anual necesarul de lemne.

La polul opus, echipa de evaluare a primit reclamații verbale severe din partea unor părinți din comuna Luizi-Călugăra care au descris comportamentul ostil al primarului comunei, dl Mihai Funariu. Acesta, în repetate rânduri, s-a pronunțat public împotriva predării limbii maghiare ca limbă maternă, susținând că atât cât va fi primar va împiedica acest lucru. Primarul nu a putut fi intervievat direct de echipa de evaluatori care, în schimb, a avut o convorbire cu secretara primăriei din Luizi-Călugăra, dna Cristina Sandu.

Dna secretară a recunoscut că atitudinea de ostilitate constantă a primarului comunei Luizi-Călugăra este o realitate și a explicat refuzul promovării legislației în vigoare prin presiunea la care este supus primarul din partea preoșimii romano-catolice. În privința loialității, primarul este în primul rând loial cultului căruia îi aparține și numai în al doilea rând obligațiilor legale care îi revin prin funcția pe care o ocupă. Cazul primarului din Luizi-Călugăra ilustrează încă o dată suprapunerea autorității bisericii asupra autorității statului, fenomen foarte extins în România și documentat de numeroase rapoarte ale ONG-urilor de drepturile omului care sunt sistematic desconsiderate de autoritățile statului român.

Totuși, ca o concluzie generală, se poate afirma că la nivelul autorităților administrației publice locale există un grad mult mai mare de deschidere, acceptare și chiar susținere a implementării dreptului la învățarea limbii materne. Dacă în urmă cu zece ani, Raportul din 2001 consemna un număr ridicat de acte de ostilitate și hărțuire din partea primăriilor, acestea sunt mult mai puțin numeroase, fapt ilustrat și prin sporirea de la două în 2001 la 24 în 2010 a unităților educaționale alternative, și de la nici una în 2001 la 17 în 2010 a unităților de învățământ de stat unde accesul la învățarea limbii materne s-a realizat.

2.4. Atitudinea Bisericii Romano-Catolice

În numeroase cazuri, rezerva autorităților locale este direct proporțională cu presiunea exercitată de clerul romano-catolic local. Și în cazul acestei atitudini s-au produs schimbări semnificative. Dacă în anul 2001 raportul nostru menționa cazuri de afurisenie, excomunicare și amenințare la adresa acelor persoane și familii din comunitatea ceangăilor care își proclamau deschis originile maghiare și determinarea de a rezista politicii de suprimare a limbii materne maghiare, în prezent, din relatările interlocutorilor locali reiese că în sânul clerului romano-catolic se manifestă mai multă toleranță.

În unele parohii, s-a admis slujirea în limba maghiară alături de preoți proveniți din Ungaria sau celebrarea în limba maghiară a ritualului de înmormântare, în cazul familiilor care au solicitat expres acest lucru. La fel, la cerere, căsătoriile s-au celebrat și în limba maghiară (Pustiana). Sunt mai frecvente decât în urmă cu zece ani cazurile în care preoți romano-catolici proveniți din comunitățile locale ceangăiești practică bilingvismul, observația fiind valabilă în special în cazul clerului tânăr. Deși Biserica Romano-Catolică și Vaticanul nu și-au revizuit fundamental atitudinea față de statutul limbii maghiare în Moldova, este evident că numeroasele petiții din partea comunităților locale și intervențiile internaționale, precum și relaxarea politicii de stat față de ceangăii maghiari, au contribuit la instaurarea unui climat de normalitate și respect al alterității substanțial diferit față de anii 1990-2000. Prin celebrarea la sfârșitul anului 2009 a sfintei liturghii, alături de înalți ierarhi catolici din România și Ungaria, în limbile română, latină și maghiară de însuși episcopul romano-catolic de Iași, IPS Petru Gherghel, cunoscut anterior pentru intransigența respingere a utilizării limbii maghiare în bisericile din Moldova, s-a dat un semnal pozitiv ale cărui consecințe se vor putea măsura în timp.

III. Învățământul alternativ din unitățile extrașcolare

Educația în limba maternă se desfășoară totuși, în cea mai mare parte, în afara sistemului învățământului public de stat.

Conform datelor deținute de AMCM, într-un număr de 24 de localități din județul Bacău 1.830 copiii învață limba maghiară în cadrul programului extrașcolar, alături de cei 1.014 elevi din școlile de stat, cu implicarea a 40 de institutori sau profesori, care, în unele cazuri, predau la ambele forme de învățământ, școlar și extrașcolar.

În marea majoritate a cazurilor, în urma refuzului de a se permite constituirea de grupe și predarea limbii materne în școlile de stat, AMCM a recurs la crearea unui sistem paralel care să vină în întâmpinarea cererilor exprimate de părinți. Această formă de învățământ se regăsește în special în mediul rural, acolo unde comunitățile de ceangăii maghiari sunt numeroase și numărul de opțiuni este ridicat.

În general, unitățile de învățământ extrașcolar cuprind clase preșcolare, primare și gimnaziale. Unii elevi frecventează simultan orele de limba maternă din școlile de stat, dar și pe cele din unitățile extrașcolare private, fiind atrași de posibilitatea de a participa la activități culturale, sărbători, ateliere de deprindere a unor tradiții. Majoritatea acestor grupe extrașcolare funcționează în case țărănești cumpărate sau închiriate de către AMCM, dar în câteva cazuri (Fundu Răcăciuni, Pustiana) sunt găzduite în sediile unor așezăminte culturale denumite „case comunitare”, construite de AMCM.

Finanțarea acestei rețele de învățământ alternativ este asigurată exclusiv din fonduri externe, statul român necontribuind la finanțarea lor. Sprijinul statului ungar se materializează inclusiv în asigurarea unei sume anuale de cca 20.000 Ft (72 euro) care este acordată pentru fiecare elev care urmează cursurile de limbă maternă maghiară. Selecția cadrelor didactice, a manualelor și curriculumului sunt la libera opțiune a acestor entități educaționale. Cel mai adesea, condițiile oferite sunt modeste, unitățile confruntându-se cu sărăcia resurselor materiale.

Copiii sunt împărțiți în grupe de studiu conform vârstei lor și a cunoștințelor de limba maternă, știut fiind că, pe de o parte, dialectele ceangăilor diferă de limba maghiară literară, pe de altă parte, ca urmare a presiunii de mai multe decenii și interdicțiilor de tot soiul, vorbirea limbii materne este apanajul cvasiexclusiv al generațiilor mature, dacă nu direct a persoanelor de vârsta a treia. Represiunile îndelungate și atmosfera negativă din jurul vorbirii limbii materne au culminat cu refugiarea vorbitorilor în clandestinitate, netransmiterea limbii de la părinți la copii pentru a-i proteja, dispariția tradiției bilingvismului.

Cadrelor didactice din învățământul extrașcolar susțin că în unele comunități există presiuni difuze, dar constante, împotriva părinților ai căror copii frecventează cursurile de limba maternă extrașcolare. Părinții din unele comunități (Cleja) confirmă că preotul local amenință și acum cu excluderea de la miruire a copiilor care frecventează aceste unități extrașcolare.

Declinul vorbirii limbii materne se datorează în ultima perioadă și migrării de la sat la oraș, înlocuirii familiei multi-generaționale cu familia mono-generațională și emigrării masive a persoanelor tinere în străinătate, în special în Italia și Spania, ale căror limbi sunt mai ușor de deprins pentru ceangăi și a căror religie, catolică, coincide cu afilierea religioasă a ceangăilor. Ca urmare, cunoașterea limbii materne de către copii este precară.

Din discuțiile purtate a reieșit dorința cadrelor didactice și a părinților ca orele de limbă maternă să se desfășoare în cadrul sistemului de stat, ceea ce ar oferi un cadru adecvat și resurse potrivite. Nu mai puțin, predarea limbii materne în școlile de stat i-ar conferi statut de legitimitate și ar contribui la reînvierea dialectelor ceangăilor, iar persoanele care vorbesc această limbă nu ar mai simți presiunea care le determină să practice limba în clandestinitate.

Predarea limbii materne în cadrul a numeroase entități extrașcolare este un progres real față de situația din 2001, în special datorită faptului că aceste forme de învățământ obțin relativ ușor aprobările necesare de la autoritățile competente, iar controalele abuzive, hărțuiriile și agresiunile din urmă cu zece ani par a fi încetate.

Totuși, lipsirea comunității ceangăilor de dreptul de a învăța limba maternă în școlile de stat poate avea, pe termen mediu și lung, consecințe nedorite. Lipsită de legitimarea oficială, limba maternă maghiară va continua să fie amenințată cu diglosia. Pe de altă parte, predarea în unități extrașcolare a unei materii din trunchiul comun, de către cadre ale căror metode și valori nu se înscriu neapărat în curricula dezirabilă, pot distorsiona sensul învățării limbii materne. De altfel, echipa de evaluare a putut observa în una din unitățile extrașcolare vizitate

prezența unei persoane care afișa pe tricou un slogan provenind din arsenalul propagandistic al unei mișcări maghiare extremiste.

IV. Concluzii

Comparând datele Raportului din 2001 cu cele sintetizate în cadrul evaluării actuale, se înregistrează următoarele *evoluții pozitive*:

- sporirea semnificativă a numărului elevilor care au acces la învățarea limbii materne maghiare;
- sporirea semnificativă numărului localităților în care se predă limba maternă maghiară;
- sporirea numărului de unități de învățământ de stat care asigură predarea limbii materne maghiare;
- predominanța atitudinii tolerante a unor directori/ profesori/ autorități locale/ preoți;
- diminuarea substanțială a atitudinilor agresive, naționaliste, a hărțuielilor și șicanelor administrative menite să descurajeze învățarea limbii materne maghiare.

S-a constatat însă și persistența, chiar dacă într-o proporție mult redusă, a unor *practici negative* semnalate în raportul anterior:

- continuarea politicii de a limita accesul la învățarea limbii materne maghiare în sistemul învățământului public (de stat);
- lipsa măsurilor de implementare a Recomandării 1521/2001 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind cultura minorității ceangăiești din România, în special predarea limbii materne în carul unității școlare de stat, informarea părinților privind prevederile favorabile învățării limbii materne, sprijinirea de către Statul Român a asociațiilor reprezentând ceangăii, realizarea unui recensământ capabil să reflecte obiectiv realitățile lingvistice, elaborarea de programe privind cultura ceangăilor, documentarea și studierea caracteristicilor lingvistice și etnologice ale ceangăilor, revitalizarea economică a zonei locuite de ceangăi;
- lipsa măsurilor afirmative pentru protecția drepturilor lingvistice ale comunității ceangăilor maghiari;
- elaborarea de politici publice locale care nu reflectă evoluția cadrului legislativ de protecție a minorităților din România;
- continuarea ingerinței Bisericii Romano-Catolice în activitatea și deciziile din sistemul public de învățământ.

ANEXA I. Numărul elevilor care învață limba maternă maghiară în Județul Bacău

1. Tabel cu localitățile din Județul Bacău cu numărul copiilor înscriși la orele de limba maghiară în școlile de stat, conform datelor Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova

Număr	Localitate	Numărul copiilor înscriși
1.	Buda	41
2.	Ciucani	24
3.	Gioseni	29
4.	Frumoasa	80
5.	Cleja	33
6.	Fundu Răcăciuni	214
7.	Vladnic	103
8.	Lespezi	127
9.	Arini	140
10.	Pustiana	52
11.	Somușca	43
12.	Galbeni	44
13.	Coșnea	39
14.	Coman	17
15.	Bacău	12
16.	Valea Mare	8
17.	Tuta	8
	TOTAL	1.014

Numărul copiilor care frecventează cursurile extrașcolare este de aproximativ 1.830 în cele 24 de localități unde funcționează astfel de grupele, formate de către profesori, pe baza nivelului de cunoaștere al limbii materne maghiare și a dialectelor ceangăiești.

2. Tabel cu numărul elevilor participanți la lecțiile de limba maternă în afara programului școlar, conform Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului

Localitatea	Comuna	Nr. unități școlare în localitate	Nr. total elevi în școli	Nr. total elevi în grădinițe	Nr. elevi înscriși (pe bază de cerere) la ore de limba maternă din școli	Nr. elevi participanți la lecții de limba maternă în afara programului școlar
Fundu Răcăciuni	Răcăciuni	1	266	35	214	21
Dumbrăveni	Răcăciuni	0	0	22	0	9
Cleja	Cleja	1	318	100	33	45
Buda	Cleja	1	219	84	41	35
Șomușca	Cleja	1	170	53	43	38
Valea Mică	Cleja	1	33	35	0	48
Ciucani	Răcăciuni	1	43	35	24	74
Coman	Sănduleni	1	168	27	17	88
Vladnic	Parincea	1	142	44	103	22
Pustiana	Pârjol	1	111	37	54	15
Lespezi	Gârleni	2	507	169	112	35
Luizi-Călugăra	Luizi-Călugăra	2	430	132	0	76
Bacău	Bacău	1			4	10
Coșnea	Agăș	1	38	17	38	20
Valea Seacă	Nicolae Bălcescu	2	271	45	0	30
Tuta	Tg. Trotuș	1	212	111	0	42
Gioseni	Gioseni	1	450	100	30	60
Nicolae Bălcescu	Nicolae Bălcescu	1	350	100	0	18
Frumoasa	Balcani	1	400	139	80	38
Arini	Găiceana	1	161	50	139	30
Valea Mare	Fărăoani	1	178	50	7	26
Nicorești	Pârgărești	1	120	20	0	40
Galbeni	Nicolae Bălcescu	1	164	42	44	57
					983	877

Există, deci, o diferență dintre datele MECTS și cele ale Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova, ceea ce se poate explica prin neînregistrarea unor participanți la cursurile de limba maghiară sau fluctuațiile legate de frecvență.

3. Tabel cu efectivele de elevi pe case, la nivel de județ, care solicită studiul limbii materne și studiul istoriei și tradițiilor minorităților la începutul anului școlar 2010-2011, conform Inspectoratului Școlar Județean Bacău

1	Școală	Limbă predare	Clasa I	Clasa II	Clasa III	Clasa IV	Clasa V	Clasa VI	Clasa VII	Clasa VIII	Ciclu liceu IX-XII
2	Școala cu clasele I-VIII Coșnea structură a școlii Agăș com. Agăș	Română	5	4	3	5	7	6	8	6	-
3	Școala de Arte și Meserii Frumoasa com. Balcani	Română	10	8	7	9	18	12	11	12	-
4	Școala de Arte și Meserii Cleja com. Cleja	Română	2	3	4	2	2	5	4	5	-

ANEXA II. Programul misiunii de evaluare

Pentru evaluarea situației din teren a predării limbii materne maghiare în județul Bacău și comparării politicilor publice actuale cu cele implementate în urmă cu 10 ani, o echipă a Ligii Pro Europa, compusă din Smaranda Enache copreședintă, Judit-Andrea Kacsó, consilier juridic și Katalin Szikszai, etnolog, a efectuat între 13-15 octombrie 2010 o vizită în județul Bacău.

În cadrul misiunii de evaluare, echipa Ligii Pro Europa a avut întreveneri la nivelul autorităților publice ale județului Bacău cu Prefectul Județului Bacău, dl Constantin Scripăți, cu inspectorul școlar general dl Florin Lazăr, iar la nivel local au avut loc întâlniri cu reprezentanți ai autorităților locale din centrele de comună vizitate, între alții cu primarul comunei Fărăoani, dl Adrian Solomon și cu dna Cristina Sandu, secretara Primăriei comunei Luizi-Călugăra.

În cadrul aceleiași misiuni de evaluare, echipa Ligii Pro Europa a avut întâlniri cu conducerea Asociației Maghiarilor Ceangăi din Moldova (AMCM), cu sediul în Bacău: dl Adrian Solomon – președinte, dl Andrei Borto – vicepreședinte, dl Attila Hegyeli – responsabil pentru programul de învățământ și dna Éva Ferencz – responsabil educațional. AMCM este organizatorul, coordonatorul și finanțatorul rețelei extrașcolare de predare a limbii materne maghiare. Totodată, AMCM este asociația care, de două decenii, reprezintă interesele maghiarilor ceangăi din Moldova.

Pe parcursul deplasării în satele și comunele unde funcționează unități școlare și extrașcolare de predare a limbii materne, echipa Ligii Pro Europa a vizitat unități școlare și extrașcolare, centre comunitare și a intervievat profesori și institutori care predau limba maternă maghiară, precum și părinți și elevi.

Programul vizitei echipei Ligii Pro Europa în județul Bacău a fost următorul:

13 octombrie – Întâlnire cu conducerea AMCM;

14 octombrie – Întreveneri la Prefectura județului Bacău și Inspectoratul Școlar Județean. Vizite la unitățile școlare și extrașcolare din localitățile Valea Mare, Fărăoani, Cleja, Buda, Fundu Răcăciuni, discuții cu autorități locale, cadre didactice, părinți;

15 octombrie – Vizite în unitățile școlare și extrașcolare din Luizi-Călugăra, Coman, Pustiana, discuții cu reprezentanții primăriilor, cadre didactice și părinți.